

Paul

ROME

ep Tuptsiwni'yunqamuy amumi Pēniata

---

1 ¹Nu' Paul, Jesus Christ tūwīkiat, it penta. God nuy wánwayhqe nuy ayata. Noqw ōviy nu put ańqw lomatuawit yuaatinuma. ²Ura pay hisat pam lavay'aymuy lomatuawit ańwu pay āawnaqw puma tutuveniyat ań put pēnaya. ³Puma God Tiyat Jesus Christ Itahtutuyqawhqay lavayta. Put Tiat sinot anwat pítuhqe David ahpīy aniwhti. ⁴Noqw pay Qahováriwtaqa Hikwsi pam God Tíatnihqe ōqalay'taqat nuhtumi tuawi'ta, ispi pam mokiwuy ańqw ahoy tātayh'ō. ⁵Noqw pam hapi nuy núokway akw tuaw'ayata. Noqw ōviy nu put tuńwniyat aw yankańw sopkawtaqamuy sinmuy amumi lomatuawit yuaate', haqawatuy tuyqawvani; noqw pep pu' itahtuptsiwniy ań hinwisni. ⁶Noqw nu umumi piw ayatiwa; nāmahin pi Jesus Christ umuy pay nāmi wánwayi. ⁷Nu umuy Rome epeq God sinomuyatuy ōqalanta. God umumi unañway'taqe uma put sinomatniqat ōviy umuy wánwayi. Nam pam umuy núokwat, pu kwakwhat unañwat máqani, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ámuma.

Prayer of Thanksgiving

⁸Pas nu sohsokmuy umuhpe hahlayhtima, Itanay God aw'i, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ań'a. Kwakwhat pi umuhtuptsiwni tūwaqatsit ań ahsupoq lomayuaatiwa. ⁹Nu yūmosa umuñem tūvintima. God pas nāp nuy súañqawhqat navoti'ta. Put hapi eñem nu iunañnaqw tumalay'ma. Nu put eñem lomatuawit Tiyat yuaataqat sinmuy āwinta. ¹⁰Pas as okiw God pan tunatyawtaqw nāp hisat yepahaqtiqw nu qa haqam hinhte' umumiq pohtaniqey ōviy nu put aw tūvintima. ¹¹Pas nu as umumi yórikniqey nāwakna, nen hihta Hikwsit ańqw tutuqayhqe umumi mātapq uma ōqawhtotani. ¹²It nu pańqawu: Nu

umumum yantaqw itam na'qalayani-umuhtuptsiwniy añ-nikañw pu ituptsiwniy añ'a. ¹³Noqw pay nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu: Nu as piép umumiqniqey unañwtiñwu; nikañw nu pewhaqami pahsave hihta akw sóontiñwu. Nu umuhpa' as hakimuy piw ayo óyaniqey nāwakna, ayañ haqe' qa-Jew-sinmuy amuhpa' hakimuy ayo óyahqey pan'i. ¹⁴Pi nu lomatuawit aw taviwat, aw ayatiwhqe, óviy nu soon qa sohsokmuy sinmuy put āawnani, imuy Greek-sinmuy-nikañw pu qa-Greek-sinmuy, a'nó wuwni'yuñqamuy-nikañw pu piw qa wuwni'yuñqamuy. ¹⁵Noqw óviy nu suhtaq'ewnihqe kwanwtoynakañw umuy Rome epeq sinmuy amumi enañ lomatuawit yuaatani.

The Power of the Gospel

¹⁶Pi nu lomatuawit Christ yuaataqat qa hahmana, ispi God lavayiat óqalanihqe sohsokmuy tuptsiwyaqamuy ayo óyañwu. Pam imuy Jew-sinmuy amumi mohti yuaatiwa, nit pahsat pu imuy qa-Jew-sinmuy amumi piwu. ¹⁷Pi lomatuawi itamuy āawnaqw hak hin God aw súantaniqat itam navoti'yuñwa. Hak qapēwewne' put aw súantañwu; piw hak tuptsiwni'kañw suan hinmañwu. Pi ura pan pey'ta: Suan hinmaqa qapēwewnit akw qatsituwani.

The Guilt of Mankind

¹⁸Pi God sinmuy put qa kaptsi'wisqamuy amuhpewi itsívuat óñaqw mahtakiwa, pu qanhinwisqamuy sohsokmuy amuhpewii. Puma hakim qanhinwisqey akw God añqw navotit pas antsanihqat ahoy ñuy'yuñwa. ¹⁹Puma pi put pas sükw Godnihqat yūmosa óqalay'taqat unañwpeq navoti'yuñwa, pi God amumi put mātaktaq'ö. ²⁰Noqw nāmahin pi as pam pantaqa qamātaqpuveniñw tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaqw sinom put māmatsya, yañ himu yukiltiqat ahpiy'o; nihqe óviy kurs hin ayo naymakni'yuñwni. ²¹Ispi as puma God tuwi'kahkañw put qa kaptsi'tota, piw qa tsúyaky; nit tuwat soq nānaphin hihta wūwanvaya. Paniqw óviy unañwaam an'e'wakw akw qatālawva. ²²Puma pas a'nó wuwni'yuñqey namiwuwantota; nikañw pay kurs nūanhihtuniwhtoti. ²³Nihqe puma God pas hímunihqat sutsep qátuhqat aw nānawaknaqey qe'totit, sinot pay sūlawhtiñwuqat an hihta yukiwqhāt aw nāwakintivaya, pu hihtuy masay'yuñqamuy amún yukiwyuñqamuy, pu nālōq hokay'yuñqamuy, pu hihtuy hoyóyotinumyaqamuy. ²⁴Paniqw óviy God pumuy tuyoy'ewakw qatsit aw mātavi, nāp unañway tuñlayiyat añ hinwisniqat óviy'o, nānami tokoy qahihtatotaniqat aw'i. ²⁵Ima hapi God pas antsanihqat pay wutsit enañ nāhoyñwaya; nihqe pay hihta God ahpiy yukiwqhāt aw nāwakintivayaqe enem tumaltivaya, God sohsok hihta yukuhqat tatamtotat'a. Pam hapi sutsep tayawintiwa; pay nam antaa. ²⁶Yantaqat ahpiy pu' God pumuy tuyoy'ewakw tuskaptunatyat aw mātavi. Oviy hikis pi momoymat tahtaqtuy amumum namitumalat qe'totit nāp nāmi qaantsaktivaya. ²⁷Pu pay óviy piw amún tahtaqt momoymuy amumum hin tumalay'yuñqey

mātatvet, pu pas nānami nuvō'naiñway akw qaunañwtalawvaya, tāqa sukw tāqat amum hihta nāmiq tumalay'tañwu, nihqe nāp tokoy ep qaanhtipuy ahpiy sivilalwa; noqw pam pantaqa pay pumuy nāp himuamu. ²⁸Pu pay puma God navoti'yuiñiqey qa nānawaknaqw, pahsat pu God pumuy an'e'wakw wuwnit aw mātavi; noqw puma as hihta qa hintsatskaniqey hintsaktivaya, God put aw pumuy mātaviq'ō. ²⁹Puma hihta qaantsatskiwhqat akw ahsaliwyuñwa. Puma tokot sokoptiwisniqey tunatyawyuñwa; qalomátunatyawyuñwa; kan'ewtunatyawyuñwa; hakiy tūhototaniqey tunatyawyuñwa; unañwtuyat akw ahsaliwyuñwa; tukwyantunatyawyuñwa; nāñwuy'tunatyawyuñwa; unatwi'yuiñwa; nukpantunatyawyuñwa; kolilitiwi; ³⁰Tüatsatotoynaya; God aw qa suhtaq'ewya; tūunañwmokintota; kwikwivitu; hihta kwiviyuaatota; hihta qalolmat yēwalalwa; yumuy, namuy qa kaptsi'yuiñwa; ³¹Hihta qa mātsi'yuiñwa; namiyukit tutkilalwa; tūqahahlayya; a'nō unañway'yuiñwa; qanun'okwatu. ³²Noqw hakim pan hinwisqam hovalniwyaniqey ep ókiniqat yan God amuñem yuku. Noqw ima it navoti'kahkañw pan hinwisa, piw pan hinwisqamuy amuhpa nāhahlaynaya.

God's Judgment

2 ¹Yantaqw òviy uma hakim nuhtumiq hiñqaqwaqam kurs hin ayo nōñakiwtani; pi uma hakiy aqw hiñqaqwe' napsiwnayañwu; pi uma nuhtumiq hiñqaqwaqam pay piw pan hinwisa. ²Noqw suyan pi God hakimuy panyuñqamuy amuñem suan hin yukuni'maqw itam navoti'yuiñwa. ³Noqw uma hakim nuhtumiq hiñqawkahkañw pay piw amún hinwisqamu, hisat God nuhtuñem suan hin yúkunaqw, ya uma hin ayo nōñakiwtaniqey wūwantota? ⁴Pi God umuy pas ókwatuwhqe òviy umumi qa suy'tsipti. Ya uma pay pas put paysoqlalwa? Pam umuy umuhnukusqatsiy añqw ayo lasnaniqe òviy umuy pāsi. Ya uma pay pas qa ñas'ew it aw wūwaya? ⁵Uma umuhnukusqatsiy añqw ayo qa lasyat soq umuh'unañway owatotaqe soñawnen God itsívuyat nenniñ waranhtota. Noqw ason God sinmuy amuñem suan yuke' pep pu' pam umuy pas pavan sivintoynani. ⁶Pi God sinmuy sohsokmuy nānap hintsakpiyamuy an amumi ahoytani. ⁷Ima hakim lolmat tunatyawkahkañw añ ahsupoq suan hinwisqamuy pam pumuy qatsit qaso'taqat máqani. Puma pi God añqw tayawinpit, pu kaptsi'tiwhqat, pu qatsit tunatyawyuñwa. ⁸Nikañw pay hakim nenniñ-sa hinwist God lavaiyyat pas antsanihqat aw qa tuqayvastotat qaanhinwisq pam pumuy amumi itsívuy mahtaknani. ⁹Sohsoyam qaanhinwisqam kānanaptani, pas pavan hihta ep okiwhinhtotini, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom piwu. ¹⁰Nikañw sohsoyam suan hinwisqam God tālayat ep yesni, kaptsi'tiwyani, kwakwhat unañway'vayani, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom piwu. ¹¹Pi God qa sinonuiña. ¹²Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutuvoyat qa navoti'yuiñwa; nikañw pay nāmahin pi tutavot qa pasiwkahkañw

qaanhtote' hovalniwyani; noqw pay Jew-sinom Moses tutavoyat navoti'kahkañw qaanhtote' tutavot an yukuniwyani. ¹³Pi Moses tutavoyat nanaptaqam qa puma God aw súanyuñwa; pi put añ hinwisqam hapi put aw súanyuñwa. ¹⁴Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutavoyat qa tuwi'yuñwa; nikañw nāp hin tutaptiwhqat añ mamavisya. Yanwisqey akw nāp tutavoyat añ hinwisqey namtakni'yuñwa. ¹⁵Pi pan hinmaqa unañwpeq tutavot pasiwtaqey mahtakni'ta; nihqe pam qaanhte' unañwpeq sunvoti'tañwu, pu piw súanhte' navoti'tañwu. ¹⁶Pi Jesus Christ sinmuy qaanhintsakpiyamuy ep ason amuñem hin yúkuni, hikis pi hihta nanauyve hintsatskaqata, hisat God put enem tokiltaqat aw pítuq'ö. Nu yan sinmuy āwinta.

The Jews and the Law

¹⁷Meh, um hapi Jew-sínonihqey pan túnwantiwa, nihqe um Moses tutavoyat navoti'taqe put aw yankañw God sivihpiyat añqw ayo yámakiwtaniqey wūwanta; pu um God tuwi'taqey kwiviyuaata. ¹⁸Nihqe um put tunatyayat navoti'ta; pu um hihta súantaqat, pu piw qasuantaqat navoti'ta, sam pi um Moses tutavoyat ahpiy put tutuqayhqe. ¹⁹Nihqe um añ qapostalyaqamuy tsāmi'maqey pas nēnem qa nānahtsovi; qatalpuveyaqamuy amumi talni'taqeyu; ²⁰Añ an'e'wakw hinwisqamuy tsihkwantaqeyu; tsātsakwmuy tutuqaynaqeyu; sam pi um Moses tutavoyat ahpiy hihta pas antsanihqat navoti'ta. ²¹Taa, noqw um ayo sukw tutuqaynaqa, ya um hinoqw qa nātutuqayna? Hak hihta qa ūuymantaniqat um nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw hihta ūuyñwu? ²²Hak nōmaqtsit qa sokoptamantaniqat nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw nōmaqtsit sokoptañwu? Um nāp yukiwihput aw nāwakintiwhqat pas qa hahlayhqa, ya um hinoqw pas āantsawat kihut añqw hihta ūuyñwu? ²³Um Moses tutavoyat ep tsómokiwtaqa, ya um hinoqw put ep qaanhte' God qa hihtatañwu? ²⁴Pi God natñwaniat umutsviy qa-Jew-sinmuy amunawit övelaniwa, öviy pi pan pey'ta. ²⁵Pay as pi pas antsa um Moses tutavoyat an hinmaniqw pep pu' poñotkit akw tuvoyla hihkay'tani; nikañw kurs um put tutavot ep qaanhte' pep hapi pu' um qa pan tuvoylaiwtaqey antani. ²⁶Taa, kurs hak tāqa poñotkit akw qa tuvoylaiwtaqa God tutavoyat an hinme' pam as qa poñotkiwkañw God-niqw pay pam tuvoylaiwtaqey antani. ²⁷Nen pam hak tokoy ep qa poñotkiwkañw tutavot an hinme' uñ tuhtualni, um hak pan tuvoylaiwkañw tutavot tuwi'kañw qaanhinmaqata. ²⁸Pi pay i' hak Jew-sino pan tihtiwhqa God-niqw qa pas antsa Jew-sino; pu hak tókoy-sa ep poñotkit akw tuvoylaiwtaqa God-niqw qa pas antsa pan tuvoylaiwta. ²⁹Pi i' hapi hak pas unañwpeq Jew-sinonihqa hapi putniqw pas antsa Jew-sino; pu i' hak pas unañwpeq tuvoylaiwtaqa hapi putniqw pas antsa tuvoylaiwta. Hak tutavot an hinhtiniqey-sa öviy tokoy ep tuvoylaiwte' qa pas antsa tuvoylaiwtañwu. Pi hak Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy unañwpeq tuvoylaiwñwu. Pam God ahpiy tayawniwni, qa sinmuy amuhpiy'ö.

3 ¹Noqw as kurs pantaqw, hal Jew-sínoniniqw ya pam pas sen nukniwa? Hak puyaw poñotkit akw tuvoyla hihta nukniway'ta? ²Qa sūpwata. Mohti yan'i: Pumuy hapi amumi God lavayiy mātavi. ³Noqw as kurs haqawat qa tūtuptsiwaniqw pep hintani? Kurs puma God qa tūtuptsiwaqw ya sen pahsat God a'nö átsani? ⁴Qae. Pay God pas qa átsani, nāmahin pi sohsoyam a'tsatni. Pi ura yan pey'ta: Nen um hin lavayhte' súañqawhqeý pan mātaktimantani; pu ūmi hiñqaqwaqw um put ep yumonwalmartantani, yan'i. ⁵Noqw kurs itam qaanhinwise' God suan hinmaqat mahtaknaye' itam hiñqaqwani? Sen itam God hihta ep nāoyhqe qa súantaqat kitotani? (Nu pay sinot an lavayhti.) ⁶Qae. Pi as pantaniqw, ya God hin sinmuy amuñem qaanhtipuyamuy ep yúkuni? ⁷Ispi kurs nu iatsay akw God qa hihta atsátaniqat mahtaknaqw ya pam hinoqw pas piw nāt nuy qaanhinmaqat an yukunani, suyan pi pam iatsay akw pas pavan hímuniñqeý mātaktini? ⁸Yaw haqawat itamumiq nukushiñqawaqe itamuy sinmuy yan tutuqaynayaqat pañqawa: Pay itam hihta qaanhintsatskaqw himu lolma put ahpiy aniwhitini. Pan tūtutuqaynayaqam qalomáyukiwyaniqw pam amuñem súanta.

No Man Is Righteous

⁹Noqw hintani? Ya Jew-sinom qa-Jew-sinmuy amuhpenihqe pay ñas'ewya? Qae. Pas qa hin'i. Pi itam pay Jew-sinmuy-nikañw, pu qa-Jew-sinmuy pumuy wihkiyaqw, kurs pay qaanhtipu pumuy sohsokmuy nāmi tuyqawi'ta. ¹⁰Pi ura yan pey'ta: Pas qa hak súanta, qae, qa ñas'ew sūkaa. ¹¹Qa hak hihta pas antsanihqat mātsi'ta; qa hak God hepnuma. ¹²Puma sohsoyam God pōhuyat añqw lasya; sohsoyam sumiyankahkañw qa hihta apitoti; qa hak haqam lolmat hintsaki; qae, qa ñas'ew sūkaa. ¹³Tōnaam tūamit aqw hōtsit anyuñwa; leñiy akw tūunatotoyñaya; lavayiam tsūtsu'tuy kelmokiyamuy anyuñwa. ¹⁴Moayamuy añqw qalomálvayi pu unañwmoklavayi nōñanta. ¹⁵Tuwat soq hakiy nīnayaniqey aw kaktayaya. ¹⁶Puma hihta hoyalantiwisa; sinmuy okiwsahsantiwisa. ¹⁷Puma pasi'ñañwat qa tuwi'yuiñwa. ¹⁸Puma God qa kaptsi'yuiñwa. Pan pey'ta. ¹⁹Noqw itam navoti'yuiñqw God Jew-sinmuy tutavot añ hinwisniqat öviy pumuy put maqa, qa hak kwiviyyuaataniqat öviy'o; pahsat pu sinom sopkawtaqam God ep qaanhtotiqey navoti'yuiñwini. ²⁰Paniqw hapi öviy kurs hin hak Moses tutavoyat an hinmaqey akw God aw súantani; pi tutavo qaanhtiput hímuniñqat nuhtumi mahtaknaniqe öviy taviwa.

How God Puts Men Right

²¹Noqw pu' hapi hak tutavot qaanhinmaqat hin God aw súantaniqat itam navoti'yuiñwa. Noqw Moses God lavay'aymuyatuy amumum añwu pay put pēna. ²²Hak Jesus Christ aw tuptsiwhq God put súantaqat pañqawu. God sohsokmuy tuptsiwyaqamuy pan lalvaya. Pi itam sohsoyam sunyuñwa. ²³Pi itam sohsoyam qaanhtotiqe God añqw tayawinpit

nastatoti. ²⁴Noqw pay itam qa sisviyat Christ Jesus atsviy qaanhtiput añqw mātaviwyaqe núokwayat ahpiy qenivo oyiwa. ²⁵Pi God pan put eñem yukuqw pam mokqe put aw tuptsiwni'yuñqamuy qaanhtipuyamuy amuhpiy ayo yuku. Noqw God panhtiqe súanhtiqey nuhtumi mahtakna, ura pam yūpahaqaqw qa its puhtsemokqe hakimuy qaanhtipuyamuy aw qa tunatyawtaqee. ²⁶Nihqe öviy pam Jesus Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy qenivo óyahqe pam súanhtiqey yepehaq nuhtumi mahtakna. ²⁷Noqw hak sen it ep kwiviyuaatani? Qa hak'i. Noqw hinhtiqw öviy'o? Qa hak hintsakpiy ahpiy súantat qapēvewnaqw God put súantaqat pañqawhq öviy'o. ²⁸Noqw öviy nu pañqawu: Pay as sino hin tutaptiwhq nāmahin qaanhinmat, qapēvewnit ahpiy God aw súanta. ²⁹Ya pay God pas Jew-sinmuy-sa Tutuyqawhqaamu? Ya pay pam imuy qa-Jew-sinmuy piw qa Tutuyqawhqaamu? As'a. Pay pam piw qa-Jew-sinmuy Tutuyqawhqaamu. ³⁰Ispi pam sūka Godnihqee. Pam hapi Jew-sinmuy amuñaqw qapēvewni'yuñqamuy súanyuñqat pañqawu, pu imuy qa-Jew-sinmuy amuñaqw qapēvewni'yuñqamuy piwu. ³¹Noqw kurs ka itam pahsat Moses tutavoyat pay qa hihkay'toynaya? As'a. Pi itam pu' pas put öqawhtoynaya.

The Example of Abraham

4 ¹Kurs huvam Abraham, yep qatsit ep itanay aw wūwayaa. Pam hin qenivo taviwa? ²Pi kurs Abraham hintsakpiy akw qenivo taviwe' pay soon hihta ep qa tsómokiwtani. Nikañw pam qa panwat qenivo taviwe' kurs pam God aw háqe'wat kwivilvayhtini. ³Huvupatpi tutuvenit añ hin pey'ta: Abraham God lavayiyat tuptsiwhq God put súantaqat pañqawu. ⁴Noqw tumalay'taqat hapi aw siviw qa kuwahtipuniñwu; pam put ahsatiatniñwu. ⁵Noqw pay nāmahin pi as hak súantaniqey öviy qa tumaltat, God aw tuptsiwe' qenivo táviwñwu. Hak God aw tuptsiwhq pam súantaqat God pañqawñwu, nāmahin pi pam as put qa kaptsi'tañwuniq'ö. ⁶Pam hapi hahlayhpit ep'e, ispi pam lolmat qa tumaltaqw God put súantaqat pañqawhq'ö. Noqw David yan put lavayhtiqe ⁷Ura pañqawu: God hakimuy nukpanayamuy amuhpiy ayo yukuqw puma hahlayhpit epya, hakimuy qaanhtipuyamuy pas süs suhtokq'ö. ⁸Pas hakiy aw Tutuyqawhqa qaanhtipuyat qa nono'q pam hahlayhpiy ep'e, kita. ⁹Noqw ya pay pas poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam-sa it hahlayhpit epyani? Sen pay put akw qa tuvoylaiwyuñqam piwu? Pi itam pañqawu: Abraham qapēvewnaqw God put súantaqat pañqawu. ¹⁰Taay, noqw pam hisat put yan lavayhti? Sen poñotkiwtaq'ö? sen qa poñotkiwtaq'ö? Pam nāt qa poñotkiwtaq'ö. ¹¹Noqw pam nāt qa poñotkiwkañw God aw tuptsiwhq pay pam súantaqat God pañqawu; nihqe pahsat pu pan lavayhtiqey tuawit'aniqey öviy pam poñotkit akw tuvoylatiniqat put ayata. Pahsat pu Abraham sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy náamniqat God pañqawu, nāmahin pi as puma qa poñotkiwyuñq'ö; noqw pay puma piw súanyuñqat pam pañqawu. ¹²Pam piw imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwyuñqamuy

náamni, níkañw qa sohsokmuyu. Pam imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwkahkañw qapēvewnit añ hinwisqamuy náamni, itanay Abraham nāt qa poñotkiwkañw hin hinmaqat pan'i.

God's Promise Received through Faith

¹³Pi God Abraham, pu natkomuyatuy pumuy tūwaqatsit máqaniqey aw pañqawu. Pam qapēvewnakañw God aw súantaqw òviy pam yan put āawna, pam tutavot an hinmaqw qa paniqw òviy'ò. ¹⁴Noqw pay kurs ima Moses tutavoyat an hinwisqam-sa tūwaqatsit makiwyaníqw pep pu' God hihta āawnaqw paysoqtini, piw itahqapevewni paysoqtini. ¹⁵Pi God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw, pep pu' pumuy amuñem hin yúkuni; pi as tutavo qa háqamniqw soon pi as sinom tutavot añqw lasyani. ¹⁶Pi God put aw tuptsiwni'yuñqamuy tūwaqatsit máqaniqey amumi pañqawu, pam núokwat ahpiy put panhtiniqey nāwaknaqe òviy'ò. Noqw òviy sohsoyam Abraham timat tūwaqatsit makiwyani, ima hakim Moses tutavoyat makiwyaqamu, pu ima hakim Abraham an qapēvewnit añ hinwisqam piwu. Pam hapi sohsokmuy itamuy tuptsiwni'yuñqamuy náamu. ¹⁷Pi ura yan pey'ta: Nu hapi uñ kaysiwhqamuy nanāpwatuy sinmuy náamtoynani. Noqw pam God qapēvewnaqe putniqw pay pam pumuy náamu. Pi God qayesqamuy taytoynañwu, piw himu qa háqamniqw put pay háqamniqat an lalvayñwu. ¹⁸Noqw nāmahin pi pam hihta qatuptsiwni'ewakw unañwvahsi'kañw God qapēvewna; nihqe òviy pam kaysiwhqamuy sinmuy náamti; ura put ahpiy qaan'ewakw hintaqam sinom aniwhhtiniqat God pañqawu. ¹⁹Noqw òviy pam pas qaōwítuptsiwa, nāmahin pi as putniqw tokoat pay qa taytaq'ò, pam tsivót-sikip súnathaqam yahsañwi'ta; piw Sarah tiylawhqey añ ruhpa. ²⁰Noqw pay Sarah Abraham eñem ti'vaniqat God yan put āawnaqw Abraham qapēvewnaqe qa nāñeknat tuptsiwniy ep suyhtsepñwat pas pavan òqawi'maqe God pas hihtata. ²¹Pi pam God aw navoti'taqw pam hihta hin yúke' aw antsañwu. Noqw òviy pam put aw tuptsiwa. ²²Noqw paniqw hapi pam qapēvewnaqey ahpiy suantaqat God pañqawu. ²³Noqw pam put súantaqat pañqawhq pan tutuvenit añ pey'ta. Nihqe qa Abraham éñem-sa pey'ta, ²⁴Nikañw pay itamuy hakimuy Abraham an God aw tuptsiwni'yuñqamuy amuñem piwu. Pi pam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay mokiwuy añqw ahoy tātayna, ²⁵Pam itahqaanhtipuy ep mokniqe taviwhq'ò. Pam mokqe itamuy qenivo óyaniqe òviy ahoy tātayi.

Right with God

5 ¹Noqw òviy itam qapēvewnayaqw Jesus Christ Itahtutuyqawhqay itamuy God enañ namivöhikna. Noqw pan hapi itam God aw súanyuñwa. ²Pu itam qapēvewnayaqe God núokwayat añ hinwisniqat Jesus Christ yan itamuñem yuku, nihqe itam Christ amum

káptsi'tiwyaniqey tunatyawkahkañw hahlayya. ³Pu itam qa it-sa ep hahlayyat, Christ enem kãnanvotyaqey ep hahlayya. Pi itam kãnanvotyey' nakwhani'yuñwniqey tuwi'vayaniqey navoti'yuñwa. ⁴Nen itam nakwhani'yuñwniqey tuwi'vaye' tukwsiwyuñqey navoti'yuñwa. Nen itam tukwsiwyuñwe' Christ amum káptsi'tiwyaniqey tunatyawyuñwni. ⁵Itam yan tunatyawkahkañw qa hihta ep okiwsaniwyat itahñooyiy aw yórikyani; pi Qahováriwtaqa Hikwsi itamumi God ahpiy noiwhqa itah'unanwpeq qatu; nihqe pam God itamumi unanway'taqat itamuy pas suyan āawna. ⁶Pi nāt itam God tunatyayat añ qa öqawi'yuñqw pu put qa káptsi'yuñqw suhpahsat Christ itamuñem möki. ⁷Ispi soon ka hak hakiy súantaqat enem mokniq'ö; nikañw pay ka hak hakiy su'pat enem moknik suhta'ewni. ⁸Noqw pi God itamumi unanway'taqey yan mahtaknaqw itamuy nāt qaanhinwisq Christ itamumñem möki. ⁹Nihqe Christ itamuñem mokqe itamuy qenivo oya. Noqw itam it navoti'kahkañw pam pas suyan God itsivuyat añqw itamuy ayo óyaniqat qapëvewnaya. ¹⁰Pi itam pay nāt God tuwqamatniqw put Tiat mokqe itamuy God enañ namivöhikna; noqw soon qa tis pi öviy itam put qatsiyat ahpiy ayo nóñakiwtani. ¹¹Nihqe itam qa it-sa ep hahlayyat, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añ God ep hahlayya; put hapi ahpiy itam God amum namivöhikiwya.

Adam and Christ

¹²Yanta. Ura Adam qaanhtiqw sinom sohsoyam put atsviy qaanhtoti, piw qaanhtotiqe mokiwuy akw tuyqawiwyuñwa; pi sohsoyam qaanhtotiqee. ¹³Itam navoti'yuñqw as tutavot qa háqamniqw sinom qaanhinwisq pumuy tutavot añqw lasyaqat God qa pan pumuy pañqawu. Noqw pay God Moses ahpiy sinmuy hin hinwisniqat nāt qa tutaptaqw tūwaqatsit ep sinom pay qaanhinwisa. ¹⁴Oviy pi puma mokiwuy aw pohtaya, sohsoyam hakim Adam añqw Moses aw pahsavo yesqamu. Puma Adam hinhtiqat qa pan qaanhtoti. Pam pi God añqw mewnit qatuqayvasta. Noqw pam sopkawtaqamuy sinmuy qeniyamuy ep wunu, it hakiy pítuniqat an'i. ¹⁵Noqw God núokwaat Adam qaanhtipuyat qa anta. Pi Adam qaanhtiqw kaysiwhqam mokiwuy ep öki; nikañw God sinmuy ökwatuwhq kaysiwhqam kuwahtiput makiwya, Jesus Christ núokwayat ahpiy'o. ¹⁶Noqw God kuwahtipuat Adam qaanhtipuyat qa anta. Pi Adam qaanhtiqw sinom sohsoyam so'niqat God pan amuñem yuku. Nikañw sinom kaysiwhqam qaanhtotiqw God pumuy ökwatuwhqe qa hinwat amuñem yukut pumuy mātavi. ¹⁷Pi ura Adam qaanhtiqw, öviy sinom so'ni. Noqw pay God itamuy ökwatuwhq Jesus Christ itamuñem sisvit itamuy qenivo oya. Noqw öviy itam yesni, pu put amum moñw'iwyuñwni. ¹⁸Pi ura Adam hihta ep qaanhtiqw sinom sohsoyam so'niqat God amuñem yuku. Noqw pan hapi Jesus Christ hihta ep súantiqw sinom sohsoyam qenivo oyiwe' yesniqat God amuñem qenit yuku. ¹⁹Pi Adam qa tuqayvastaqw kaysiwhqam qaanhinyuñqey pan yukiltoti; noqw pay pan

hapi Jesus Christ God aw tuqayvastaqw kaysiwhqam súanhinyunqey pan yukiltoti. ²⁰Noqw God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw pahsat pu puma pas pāpu qaanhinwisa. Noqw pay puma pas pāpu qaanhinwisq God tis pas pavan pumuy ōkwatuwa. ²¹Ura as qaanhinwisqam mokiwuy aw ōki. Noqw pan hapi God hakimuy ōkwatuwhqe pumuy súanyunqat pañqawhqe qatsit qaso'taqat pumuy huyta, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ahpiy'ō.

Dead to Sin but Alive in Christ

6 ¹Noqw itam hiñqawani? Ya sen itam yūmosa qaanhinwisni, God núokwayat pas pavan mahtaknayaniqe ōviy'ō? ²Pas sóoni. Pi hak mōke' qaanhtiput soon qa qe'tini. Noqw pan piw itam qa hihta ep qaanhtotini. ³Pi itam Christ amum soa, itam hakim kūyit akw tuvoylatotiqe put aw tōnaltiqamu. Ya uma it qa navoti'yuñwa? ⁴Nihqe itam kūyit akw tuvoylatotiqe put amum so'qe āmiwya; nihqe itam put amum āmiwyaqe Nayat lolmat ōqalayak akw ahoy tātayya, pūhut qatsit añ hinwisniqe ōviy'ō, Christ hin tātayhqat pan'i. ⁵Pi itam put an soe' āmiwyē' kurs pi hin itam piw qa put an tātayyani. ⁶Pi itam navoti'yuñqw itahhisatqatsi put amum nahoylehtsit aw muiwa, itahtokoy qalomátuñlayiat ayo yukiwniqat ōviy'ō; noqw qaanhtipu pāpu itamumi qa tuyqawi'tani. ⁷Pi mokqa qaanhtiput añqw mātaviwñwu. ⁸Noqw itam Christ amum so'qe pay itam soon piw put amum qa yesniqey tuptsiwñ'yuñwa. ⁹Pi itam navoti'yuñqw Christ mokiwuy añqw ahoy tātayhqe soon pāpu mokni; pi mokiwu pāpu put aw qa tuyqawi'tani. ¹⁰Pam sūs mokqe qaanhtiput ánwuta; pu pam tātayhqe God eñem qatu. ¹¹Noqw ōviy hapi uma so'qey nāmi wūwantotani, pi mokqa qaanhtiput soon qa qe'tini; nikañw uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnalte' God eñem yesni. ¹²Uma umuhtokoy súlawhtiñwuqat qaanhtiput aw qa mātatveni, taq ka qaanhtipu umumi moñw'iwataniq'ō; uma umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni. ¹³Pu uma umuhtokoy qaanhtiput qa aw noayamantani, taq ka uma put akw qaanhtiput tumaltotani. Uma qa panyuñwt God aw nānoi'yuñwñi, so'pumuy amuñaqw ahoy yesvaqey pan'i, pu umuhtokoy God aw noi'yuñwñi, suan hinwisniqe ōviy'ō. ¹⁴Pi qaanhtipu soon pāpu umumi tutuyqawñi; pi itam tutavot qa aw yanyuñwt God núokwayat aw yanyuñwa.

Slaves of Righteousness

¹⁵Noqw hintani? Ya itam pahsat pu qaanhtiput añ hinwisni, itam God núokwayat aw yanyunqey tunatyawkahkañwo, qa tutavot aw'i? Pas sóoni. ¹⁶Ason hak hakiy sukw tunatyayat aw tūqaytaniqey ōviy aw nāmatave' pam put tūwikiatni? Ya uma it qa navoti'yuñwa? Noqw ōviy kurs uma qaanqatsit añ hinwise' uma put aw tūtuwiktni, pu umuh'ahsati mokiwuni. Pu kurs uma God aw tuqayvastote' God tūwikimatni, piw súan qatsit put añqw makiwyani. ¹⁷Nu God aw umuhpe hahlayhtima, itupkomu. Pay as ura uma

hisat qaanhtiput tūwikimatu; nīkañw kwakwhat pi hak umuy lomatuawit tutuqaynaqw uma put kwusuyaqe umuh'unanwpeq put tūtuptsiwa. ¹⁸Noqw òviy uma qaanhtiput añqw mātaviwyaqe God aw tūwiktotiqe suan hinwisa. ¹⁹Nu hapi pay sinot tuwiyat an umumi yuaata; pi umuy māmatsyaniqw pam umuñem qatuvosi. Pay ura uma hisat umuhtokoy itséheeqatsit, pu nānānumo qaanhintsatskaniqey aw nānoi'yūñwa. Nīkañw pay uma pu' hapi umuhtokoy suan qatsit aw noi'yūñwni, uma suan hinwisniqe òviy'ò. ²⁰Taq ura uma qaanhtiput aw tūtuwiktñihqe uma suan qatsit qa aw tunatyawyuñwa. ²¹Taay, noqw ya uma qaanhtiput añqw hihta nukñwat tutwa? Qa hihtaa. Pi uma pu' put ep hahmanya. Pi qaanhtipu mokiwuy hihkay'ta. ²²Noqw uma hapi pu' qaanhtiput añqw mātaviwyuñqe God awwat tūwiktoti; nihqe uma put añqw sūanqatsit makiwyani, pu so'ñwamiq qatsit qaso'taqat himuy'vayani. ²³Pi mokiwu qaanhtiput ahsatiata; noqw pay qatsi qaso'taqa God kuwahtipuata, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añ'a.

An Illustration from Marriage

7 ¹Sino hihsavo qátuniqey pahsavo tutavot kaptsi'mani. Ya uma it qa navoti'yūñwa, itupkomu? Nu hapi tutavot tuwi'yūñqamuy amumi penta. ²Pi wuhti puwsuñway'taqa puwsuñway aw som'iwtañwu, puwsuñwaat hihsavo qátuniqat pahsavoo; nīkañw ason puwsuñwaat mokq pep pu' pam put añqw mātaviwñwu. Tutavot añ yan hapi pey'ta. ³Noqw òviy kurs nāt puwsuñwaat qatuqw pam sukw amum qatupte' pam yoñaywuhti tūñwantiwñwu; nīkañw kurs pay puwsuñwaat mokq pahsat pu pam tutavotniqw put añqw mātaviwñwu; nihqe òviy pas as pi nāmahin piw hakiy amum qatupte' pay qa yoñaywuhti tūñwantiwñwi. ⁴Panta itupkomu. Noqw òviy hapi uma Christ amum so'qe tutavot añqw mātaviwyuñwa, uma Christ ámumtotiniqee, it hakiy mokiwuy añqw ahoy tātayhqat ámuma, nihqe uma God eñem tumalay'yūñwni. ⁵Pi ura itam nāp itahtunatyay añ hinwisq tutavo itamuy mēwantaqw itam pas pāpu qaanhinwiskahkañw mokiwuy aw ökiwisa. ⁶Noqw pu' hapi itam Christ amum so'qe tutavot itamuy ñuy'taqat añqw mātaviwyaqe Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pūhut qatist makiwya. Ura as itam hisat tutavot añ hin pey'taqat pan God eñem tumalay'wisa; nīkañw pu' hapi Qahováriwtaqa Hikwsi itamumi hin tutapti'maqat itam pan put eñem tumalay'yūñwa.

Law and Sin

⁷Noqw itam pahsat hiñqaqwani? Ya tutavo qaanhtiput sūanta? Qae. Pi as tutavot qa háqamniqw nu soon qaanhtiput hímunihqat tuwi'tani. Pi tutavot ep yan pey'ta: Um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani. Pay kurs as qa pan pey'taqw nu soon tuñlayit hímunihqat tuwi'tani. ⁸Pi as tutavo tuñlayit hímunihqat nuy tutuqaynaqw pahsat pu nu pas pāpu hihhihta tuñlay'ta. Pi nu as nāt tutavot qa tuwi'taqw soñawnen pi tutavo qa

háqamo; noqw öviy kurs nu hin tutavot anqw lasni. ⁹Ura nu hisat mewnit nāt qa tuwi'taqe hahlaykañw qatu; nikañw nu put tuwi'vaqe qaanhtiniqey pas pāpu nāwaknaqe qahahlayhtiqe soñawnen mōki. ¹⁰Pas as sinom yesniqat öviy tutavo mātaviwa; noqw pay nu put aw navotq kurs sinom put ahpiy soñwu. ¹¹Pi nu tutavot tuwi'vaqe qaanhtiput ahpiy ūnatiwqhce soñawnen mōki. ¹²Noqw öviy hapi God tutavoat pas qahováriwta, pu mewni qahováriwta, súanta, pu lolma. ¹³Ya sen tutavo lolmanihqa nuy nīna? Pas qae. Pi nu qaanhinmakañw tutavot anqw lahsi, nihqe nu tutavotniqw mokiwuy hihkay'tani. Pi tutavo qaanhtiput suhputsnaniqe taviwa, qaanhtiput pas nuhtsel'ewakw put akw mātaktiniqat öviy'ö.

The Two Natures in Man

¹⁴Pi itam navoti'yunqw God tutavoat Hikwsit ahpiy mātaviwa; noqw pi nu nāp itunatyay añ hinmakañw qaanhtiput aw tūwikiniñwu. ¹⁵Pi nu hintsakqey qa mätsi'ta. Pi nu hinhtiniqey nāwakne' soq qa put panhtiñwu; pu nu as hihta aw qa suhtaq'ewnikañw soq putwat hinhtiñwu. ¹⁶Noqw öviy nu as hihta qa nāwaknakañw soq putwat hinhte' pahasat pay God tutavoyat lolmanihqat nu pañqawñwu. ¹⁷Noqw öviy hapi pāpu nu qa nahpiy put hinhtiñwu, pi qaanhtipu inuhpe pakiwtaqw öviy nu pantsakma. ¹⁸Pi nu navoti'taqe kurs hin pas nāp hihta lolmat hintsakni. Pay nu as hihta lolmat tumaltaniqey tunatyaltiñwu; nikañw hin nu put lolmat hinhtiniqey qa túwañwu. ¹⁹Pi nu as lolmat hinhtiniqey nāwaknakañw put qa panhtiñwu; pu nu hihta qalolmat as qa hinhtinikañw tuwat soq put panhtiñwu. ²⁰Noqw öviy hapi nu hihta as qa nāwaknakañw put panhte' qa nahpiy put panhtiñwu; pi qaanhtipu inuhpe pakiwtaqw öviy nu pantsakma. ²¹Noqw nu navoti'taqw kurs panta: Kurs nu as hihta lolmat hinhtiniqey nāwaknaqw pay kurs qalolma piw inumum yanta. ²²Pi nu as pas iunañwpeq God tutavoyat añ nāhahlayna. ²³Nikañw nu itokoy túwahqe pay kurs pam hihtawat nāwaknaqw iwuwni sukwat nāwakna; noqw nu itokoy qalomátunlayiyat aw tūwik'iwta. ²⁴⁻²⁵Nu iunañnaqw God eñem tumalay'taniqey nāwakna, nikañw nu itokoy akw qaanhtiput eñem tumalay'ta. Is ohi, okiw himu nūu! Ya sen hak itokoy tunlayiyat mokiwuy aw nuy wiki'maqat anqw nuy ayo távini? Pas nu God aw hahlayhti, Jesus Christ nuy ayo táviq'ö.

Life in the Spirit

8 ¹Pi God itamuy Christ Jesus aw tōnawtaqamuy qa hinwat yukunani, itamuy hakimuy nāp itahtunatyay anqw lasyaqe Hikwsit tunatyayat añ hinwisqamuyu. ²Pi itam Jesus Christ aw tōnaltiye Hikwsit öqalayay aw nānoi'yunwa, nihqe qaanhtiput öqalayay-nikañw pu mokiwut öqalayay anqw mātaviwyaqe qatsit himuy'vaya. ³Pi tutavo kurs hin hakiy qaanhtiput anqw ayo távini, kurs hak put suan hinmani'ö. Noqw pay God pas nāp Tiy taviqw

pam sinmuy qaanhtotiñwuqamuy amún tokoy'va, nihqe itahqaanhtipuy ep mokqe qaanhtiput ánwuta, put pāpu itahtokoy aw qa moñw'iwataniqw öviy'o. ⁴Noqw pahsat pu itam Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam tutavot suan tunatyayat aw antsanyani, nāp itahtunatyay qa añ hinwiskahkañwo. ⁵Pi nāp tunatyay añ hinwisqam put-sa aw tunatyawyuñwa; pu Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuñwa. ⁶Nāp tunatyay añ hinwisqam mokiwuy aw ökiwisa; noqw pay Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuñqam kwakwhat unañwat, pu qatsit tutwani. ⁷Pi nāp tunatyay añ hinwisqam God aw qa suhtaq'ewya. Puma God aw qa tuqayvastota; öviy puma soon put tunatyayat añ hinwisni. ⁸Nihqe öviy nāp tunatyay añ hinwisqam kurs hin God unañwveyani. ⁹Noqw pi uma nāp umuhtunatyay qa añ hinwist, Hikwsit tunatyayat añ hinwisa, kurs God Hikwsiat pas antsa umuh'unañway ep pakiwtaq'ö; noqw kurs Christ Hikwsiat hakiy ep qa pakiwtaqw pay hak qa put sinoatniñwu. ¹⁰Noqw kurs Christ hakiy ep qatuqw God hakiy qenivo táviñwu; noqw öviy hakiy hikwsiat qátuni; noqw pay tokoat qaanhtiput atsviy mokpuni. ¹¹Noqw kurs put Hikwsiat hakiy ep qatuqw suyan pi pam hin Christ ahoy tätaynaqey pan piw kurs hin hakiy tokoyat mokñwuqat ahoy qa tätaynani, Hikwsiy hakiy ep qátuhqat ahpiy'o. ¹²Noqw öviy'o itupkomu, itam yahpiy haqahpiy nāp itahtunatyay aw qa tütuwiktu; nihqe öviy itam itahtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni. ¹³Taq hak nāp tunatyay añ hinmaqa mokni; nikañw hak Hikwsit añ nāp tunatyay ayo yuke' qátuni. ¹⁴Pi hihsa'nihqam God Hikwsiyat akw tsāmiwyaqam hapi God tımatu. ¹⁵Pi itam God Hikwsiyat makiwyaqey God timatniwhtoti. Itam qa tütuwiktniwhtoti. Ura as itam God pas pavan mamqasya, nikañw itam pu' qa pan put mamqasya, nikañw Hikwsit añ itam Abba, Itanaa, yan God aw hiñqawwisa. ¹⁶Pi God Hikwsiat itah'unañwpeq itam God timatnihqat itamuy āawna. ¹⁷Noqw kurs itam God timatnen, itam Christ amum sohsok hihta himuy'vayani, God sohsok hihta itamuy máqaq'ö. Kurs itam Christ amum hihta añ kñanvotye' piw put amum kaptsi'tiwyani.

The Future Glory

¹⁸Pi hisat aw pituqw, itam Christ amum kaptsi'tiwyani. Noqw nu it aw wūwaqe hihta ep kñanvotqey pay qahihtata. ¹⁹Pi yañ sohsoy himu yukiwyuñqa kwanwtoynayakahkañw God tímuyatuy mātaktotiniqat öviy maqaptsi'yuñwa. ²⁰Pi yañ himu yukiwyuñqa qa nahpiy nukwsiwhti, pi God ahpiy'o; noqw pay pam put pasiwnaniqey tunatyawta. ²¹Pi yañ himu yukiwyuñqa sұлawhtotiñwu; nikañw ason God timat qatsit qaso'taqat pas suyan himuy'vayani. Noqw pahsat pu yañ himu yukiwyuñqa pumuy amumum alöntote' pāpu qa sұлawhtotini. ²²Pi itam navoti'yuñqw yañ himu yukiwyuñqam sumiyankañw pew pahsavo soñawnen tiylawhqe eykitaqat anta. ²³Noqw itam nuhtum itah'unañwpeq eykikahkañw hisat itam God tımatnihqey mātaktotiniqey maqaptsi'wisa, pep pu' itahtoko alöntotini. Pi God itamuñem pan yúkuhqe mahtaknaniqe öviy itamumi

Qahováriwtaqat Hikwsit noa. ²⁴Pi itam pan tunatyawkahkañw ayo nõña; noqw hak hihta tuwe' pāpu qa put õviy maqaptsi'tañwu; ispi hak hihta pay tuwe' ya hinoqw nāto piw put õviy maqaptsi'tañwu? ²⁵Nikañw itam hihta qa tuway'kahkañw maqaptsi'yunwa; itam pas suyan alöntotiniqey navoti'yunqe qa õnaiwkahkañw pay õviy maqaptsi'yunñwu. ²⁶Pu pan hapi õviy pay piw i' Hikwsi itamuy hihta añ qa pasiwyunqat ep itamumi unañwtavi'ta; pi itam as hin hihta õviy tüvinlalwaniqey qa tuwi'yunwa; noqw itam kurs hin lavayhtotinihkahkañw itah'unañwpeq eykitaqw Qahováriwtaqa Hikwsi pas nāp itamuñem God aw okiwhtima. ²⁷Noqw God u'nañwat añ purimaqa Hikwsit wuwniyat navoti'ta, ispi pam God tunatyayat an put sinomuyatuy amuñem okiwhtima. ²⁸Noqw itam navoti'yunqw God sinomuy amuñem sohsok hihta lolmat tumalay'ta, ima hakim put tunatyayat ahpiy wañwayniwyaqe put aw unañway'yunqamuy pumuy amuñem'i. ²⁹Noqw God sohsokmuy sinomuy amumi añwu pay navoti'taqe pumuy namorsta, nihqe puma put Tiyat hin son'iwqhāt an yukiltotiniqat amuñem yuku; noqw Christ kaysiwqhāmuy nānatupkomuy amuñaqw mohpeq'a. ³⁰Pu pam hakimuy añwu pay namorstaqe pumuy wañwayi, pu hakimuy wañwayhqe pumuy qenivo oya, pu pam pumuy qenivo óyahqe puma put Tiyat amum kaptsi'tiwyaniqat tunatyawta.

God's Love in Christ Jesus

³¹Noqw itam it ep hiñqaqwani? Kurs God itamuy paañwantaniqw hak sen itamuy áñwuy'tani? Kurs hak'i. ³²Pi God Tiy qa kahkawnat sohsokmuy itamuñem put mokniqat õviy añqw tavi. Nihqe panhtiqe suyan pi pam sohsok hihta itamuy paysoq huytani. ³³Ya hak sen God namorayamuyatuy amumiq hihta tutupni? Pi God pumuy qaanhtipuyamuy ayo yuku. ³⁴Ya hak sen itamuñem qalomáyukuni? Sen Christ Jesus panhtini? Pi pam itamuñem mōki, piw mokiwuy añqw ahoy tātayhqe God putvaqe qatu; pam pep itamuñem lavayi'ma. ³⁵Christ itamumi unañway'taqw ya sen hak put añqw itamuy tsikani? Pas kurs hak'i. Itam ka kānanvotpit akw sóon'iwyunwñi, okiwsaniwyani, tsõnsoiwunwñi, yuwsit nāstayani; hihta nuhtsel'ewakw añ kuyyunwñi, sipwuvahpit akw qóyaniwyani. Nikañw itam it añ kuhkuyve' Christ añqw qa ayo tsikaniwyani. ³⁶Pi ura yan pey'ta: Pi itam uhsinomnihqe õviy tāwanawit qóyaniwya; itam púmuyniqw kanelmuy qóyaniwyaqamuy amunyunwa. ³⁷Itam kānanvotpit añ kuhkuyve' qa unañwsoe' hahlayyani, Jesus Christ itamumi unañway'taqat navoti'kahkañwo. ³⁸Pi nu pas nātuptsiwnaqw soon himu God añqw itamuy ayo tsikani, sen mokiwu, sen qatsi, sen õveqatsit añqw hoñvia'yatu, sen mohpeqyaqamu, sen õqalat pasiwyunqamu, sen himu pu' yañ hinyunqa, sen himu nātoniqa, ³⁹Sen õveqatsit ep yesqamu, sen maskiñaqw hoñvia'yatu. Pi God Jesus Christ Itahtutuyqawhqaqay añ itamumi unañway'ta, noqw õviy soon himu yukiwqhā put añqw itamuy ayo tsikani.

God and His Chosen People

9 ¹Christ nuy pas súanqawhقات inumi navoti'ta, pu Qahováriwtaqa Hikwsi nuy qa atsálawhقات iunañwpeq yan nuy āwinta. ²Pas nu a'nö putuiwkañw sutsep isinomuy amuñem iunañwpeq qahahlayi. ³Pay pi as nu tatam isinomuy, pu inuhpivituy amuñem Christ añqw túviwtanikañwo. ⁴Puma hapi Israel-timatu; puma hapi God timkiwamatu, pu put lolma tālaat as amumum yanta; pu God pumuy amumi hihihita pasiwna; pu pumuy amuhpiy sinmuy hin hinwisniqat tutapta; pu puma hapi hakim hin God eñem tumaltotaniqat tuwi'yuña; pu pumuy amuñem hihihita lolmat hintsakniqey āawna. ⁵Pu hakim pavansinom pumuy námatu; pu Israel-sinmuy amuhpiy Christ tokot añ pitu; pam hapi sohsokmuy amupyevenihqe mohpeqnihq. Pam hapi God sutsep tayawintiwa. Nam yantani. ⁶Nikañw suhpan pay God lavayiat qa aniwhtiقات qa panta; pi qa sohsoyam Israel ahpiy nõnakqam God timatu. ⁷Pu God qa sohokmuy Abraham tímuyatuy namorsta; pi ura pañqawu: Ason hapi Isaac timat Abraham timat túñwantiwyani. ⁸It hapi nu pañqawu: Ima tokot-sa ahpiy aniwhtiقات qa puma God tímatu; pi God awiniyat ahpiy aniwhtiقات hapi tímattanihqey pan pohtoylaniwyuña. ⁹Yan ura God Abraham aw lavayhti: Yahsañwuy yañqe qalawmaqwu nu pítuni; noqw Sarah pay tiyohyat ti'tani. ¹⁰Pu qa panis-sa panta: ura Rebecca hakiy itanay Isaac eñem sūs nõ'yilti, ¹¹⁻¹²Noqw ura tsāyom nāt qa tihtiwhqe hihta lolmat, piw qalolmat qa haqam hinhtiқw Rebeccat aw yan lavayhtiwa: Wüyoqwa hapi tsákwat eñem tumalay'tani, kita. Pi God hin tunatyawtaqey pan hakiy namorstañwu, hakiy hintsakpiyat qa ahpiynit, pas nāp tunatyay ahpiy'o. ¹³Pi ura yan pey'ta: Nu añqaww Jacob aw unañway'kañw Esau nu aw qa suhtaq'ewa, yan'i. ¹⁴Noqw ya sen itam God hihta ep qa súantsakqat pañqawani? Qae. ¹⁵Oviy pi ura pam Moses aw pañqawu: Nu hakiy ökwatuwnik put ökwatuwmantani; pu hakiy aw unañwtapnik put aw nu unañwtapmantani, kita. ¹⁶Noqw öviy qa hak pas nāp tunatyay ahpiy namorstiwnwu, sen öqalay ahpiy'o; pas hapi God hakiy ökwatuwhq pantañwu. ¹⁷Oviy pi God tutuvenit añ Pharoah aw pañqawu: Pi nu yaniqw un wuñwna, nu uhpe iöqalay mātaktaniqe öviy'o, nen inatñwaníy túwaqatsit añ ahsupoq tunvotnani. ¹⁸Noqw öviy hapi pam hakiy ökwatuwnik ökwatuwnwu, pu hakiy a'nö unañwtoynanik pantsañwu.

God's Wrath and Mercy

¹⁹Noqw ka hak soon inumi qa pañqawni: Noqw hinoqw pam nāt piw hakiy aqw hiñqawlawñwu? Ya hak haqam put tunatyayat aw rohomtiniqey aw öqala? ²⁰Qa panta, tāqa; ya um haknihqe öviy God aw kolilita? Ya sen haqam himu yukiwtaqa put yúkuhqat aw pañqawni: Ya um hinoqw nuy yanhaqam yuku, kítani? ²¹Ya tsaqavotlawhqa tsóqat aw qa tuyqawi'tañwu? Ya sen pam sukw tsóqat añqw hihta nukñwat yúkukañw pu pay piw put añqw

hihta hin'ewakw yúkuniqey aw qa öqala? ²²Pi haqawat sivuskwit an nawus hovalniwyani. Noqw pay God pumuy amumi wuhko maqaptsi'ta. Nikañw ason pam pumuy hovalanik itsívuy mahtaknani, pu öqalayü. ²³Nikañw pam hakimuy Chrsit amum káptsi'tiwyaniqat öviy añwu pay pumuy namorsta. Pam namorayamuy amumi núokway, pu pas hímuniñqey mahtaknani, ²⁴Itamumii, itam put ahpiy wáñwayniwyaqamuy amumii, Jew-sinmuy amumii, pu qa-Jew-sinmuy amumi píwu. ²⁵Suyan pi pam qa-Jew-sinmuy enañ wáñwayi; öviy pi Oseet tutuveniyat añ yan pey'ta: Nu hakimuy qa isinomuy amumi pañqawni: Uma hapi isinomu, amumi kítani; piw nu sinmuy amumi qa unañway'taqey amumi pañqawni: Nu umumi pas unañway'ta, kítani. ²⁶Piw yan'i: Ura pam haqam puma qa sínomniñqat amumi pañqawhq pay pep piw puma God qátuhqat tímatniñqat yan amumi lavayhtiwni. ²⁷Noqw Esaias pi pas tsa'lawhqe Israel sinmuy lavayhtiye pañqawu: Námahin pi as Israel timat pátuwaqatsit qalavaqe pisat an qaan'ewakw hintaqw pay hapi híkiyom-sa ayo nóñakni. ²⁸Pi Tutuyqawhq tuwaqatsit ep sinmuy amuñem pay yuku. Ason hisat aw pituqw pam suan yuke' supsiwnani. ²⁹Pu ura pi Esaias pay mohti pañqawu: Pas as qaan'ewakw hintaqamuy amumi Tutuyqawhq itamuñem qa poshumtaqw soon itam Sodom ep sinmuy qa amún súlawhtini, pu Gomorraht ep sinmuy amún hovalniwyani.

Israel and the Gospel

³⁰Taa, noqw itam it ep hinñaqwani? Ima qa-Jew-sinom suan hinyuñwniqey añ qa ö'qalyaqw God pumuy suan hinyuñwniqat pan amuñem yuku, puma qapëwewnayaqw öviy'o. ³¹Noqw pay Israel-sinom God tutavoyat ahpiy suan hinyuñwniqey añ ö'qalyaqam tutavot añ qa kuhkuyva. ³²Noqw ya hinoq'ö? Puma pi tuptsiwnit qa ahpiy put añ ö'qalya, púmuyniqw hak God tutavoyat hintsakpiyat ahpiy put túwañwuniq'ö. Soñawnen pi puma owat ep múnukya. ³³Pi ura pan pey'ta: Meh, nu hapi Sion ep owat távini. Sinom put ep wíwakya' múnukyani; nikañw put aw tuptsiwhqa pas soon hamanhtini. (I' owa Christ tuawi'ta.)

10 ¹Itupkomu, pas pay okiw Israel-sinom ayo nóñakniqat nu amuñem iunaññaqw nāwakinma, pu amuñem God aw tüviñtima. ²Pi nu amumi navoti'taqw puma God eñem qanātusi'yuña; nikañw qa suan navoti'yuña. ³⁻⁴Pi hak Christ aw tuptsiwhq Christ hakiy qenivo tave' tutavot añqw hakiy mātapñwu. Yan hapi hak God aw súantañwu. Noqw pay puma it qa navoti'yuña Moses tutavoyat añ hinwisniqey akw God unañwveyaniqey añ ö'qalya, nihqe Christ pöhuyat añ hinwisniqey qa nānawakna.

Salvation Is for All

⁵Noqw hak tutavotniqw hin qenive wúnuhqat Moses pas nāp yan lavayhti: Hak tutavot an suan hinmaqa put akw qatsit túwani, kita. ⁶Noqw

lavayi hakimuy qapēwewnayaqamuy, qenivo oyiwayaqamuy amumi yanwat lalvaya: Uma qa umuh'unanwpeq yan lavayhtotini: Ya sen hak ōnaqw Christ hawnaniqe ōveqatsit aw wupni? ⁷Piw qa yan'i: Ya sen hak Christ so'pumuy amunaqw ahoy tātaynaniqe atkamiqhaqami a'nō hōtsit aqw pākini? ⁸Noqw pay tutuvenit an yan pey'ta: God lavayiyat umuy āawnaya, noqw pam umuhmoamiq pakiwta, piw umuh'unanway aqw'a, yan'i. Noqw as sinom lavayit aw tuptsiwyaniqat ōviy itam piw yanwat lavayta: ⁹Ason um Jesus God ahpiy mokiwuy anqw ahoy tātayhqat pas uh'unanwpeq tuptsiwe' piw pam hapi Tutuyqawhqanihqat pañqawe' um ayo yámakiwtani. ¹⁰Pi sino unanwpeq tuptsiwe' qenivo yámakiwtani, pu Jesus Tutuyqawhqalawe' ayo yámakiwtani. ¹¹Pi tutuveni ura pañqawu: Aw tuptsiwqa soon hamanhtini, kita. ¹²Pi Jew-sino, pu Greek-sino qa haqam alōnōt hinta; pi i' hak sohsokmuy amumi Tutuyqawhqa sohsokmuy put aw tatqa'nanwyaqamuy amumi qaōw'funanwtavi'ta. ¹³Pi Tutuyqawhqat aw taqa'nanwtiqa ayo yámakmantani. ¹⁴Noqw ya sinom Christ aw qa tütuptsiwe' hin put aw taqa'nanwtotini? Pu ya puma qa nanapte' hin put aw tütuptsiwani? Pu qa hak pumuy amumi yuaataqw ya puma hin nanaptani? ¹⁵Noqw hak qa ayatiwe' hin yuaatani? Pi ura yan pey'ta: Hakim kwakwhat yēsiwhqat tūawvayaqam pas hahlayhpit epya, hakim lomatuawit kwusivayaqamu. ¹⁶Noqw pi Jew-sinom qa sohsoyam lomatuawit kwusuya. Oviy pi Esaias pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hak itahtuawiy tuptsiwa? ¹⁷Pi hak God lavayiyat yuaataqw sinom nanaptañwu; noqw puma nanapte' haqawat tütuptsiwani. ¹⁸Nikañw nu pañqawni: Ya sen puma qa nanapta? As'a. Pi tūawi ahsupoq tūwaqatsit an tuyqawva, pu lavayi tūwaqalvoqhaqami nanaptiwa. ¹⁹Noqw pi nu pañqawni: Noqw ya Israel-sinom qa nanapta? As'a. Ura Moses mohti pañqawu: Nu hakimuy qa sūpwatuy sinmuy amuhpiy umuy unanwmoknani; pu nu pay an hiltuy an'e'wakwmuy sinmuy akw umuy itsívutoynani. ²⁰Noqw Esaias pas qa tuhtuskañw God eñem yuaataqe pañqawu: Hakim añwu pay nuy qa hepnumyaqam nuy tutwa; pu hakim nuy qa tūwiñlalwaqw nu pumuy amumi namtakna. ²¹Nikañw pam Israel-sinmuy lavayhtiqe pañqawu: Hakim ilavayiy qaanhinwisqamuy, pu ahoy kolilitotaqamuy nu pumuy amumi tēvep māvuyawkañw wánwaylawu.

God's Mercy on Israel

11 ¹Noqw turs nu pañqawni: Noqw ya God sinomuy ayo yuku? Qae. Oviy pi nu Israel-sino, Abraham natkoata, Benjamin ahpiyvi. ²God añwu pay sinomuy tuway'taqey qa ayo yuku. Ya tutuvenit Elias hin lavayhtiqat uma qa navoti'yuñwa? Ura pam Israel-sinmuy ōvelaqe God aw yan lavayhti: ³Tutuyqawhqa, puma uhlayay'aymuy qōqya, pu uhhom'oyvihkay sakwítota, noqw nu nāla akwsinqw puma nuy nīnayaniqey anyuñwa, kita. ⁴Noqw yavul God put aw hin lavayhti? Pay nu tsañe'sikip sōmorit pahsa'nihqamuy sinmuy Baal may akw yukihwput aw qa naokiwlalwaqamuy nēñem waranta, ura kita. ⁵Noqw ōviy hapi pay

nāt piw pu' haqawat núokwat ahpiy namorstiwayaqam akwsinwiwyuñwa. ⁶Noqw hak God núokwayat ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa nāp hintsakpiy ahpiyni; pi as qa pantaniqw núokwa pay pāpu qa núokwani. Pu kurs pam hintsakpiy akw God ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa núokwat ahpiyni; pi as qa pantaniqw hintsakpi pay pāpu qa hintsakpini. ⁷Noqw ya hintani? Israel-sinom hapi hihta hepnumyaqey qa tutwa; noqw pay namorstiwayaqam put tutwa; noqw pu pētu owa'nañwtoti. ⁸Ura hin pey'taqat pan'i: God soñawnen pumuy tokna, noqw öviy puma kurs hihta aw yórikyani, piw kurs hin nanaptani, pew pahsavoo. ⁹Pu David ura pañqawu: Pay nam hahlayhpiam amumi wivosit, pu huhuwphit, pu tsaqamit anhtini; nam pam pumuy qaanhtipuyamuy ep amumi ahoytani. ¹⁰Pay nam unañwaam qatālawvaa; noqw puma hihta qa māmatsyani; nen hakiy hihta putut ikwiwtaqat pan sutsep moto'numyani. ¹¹Noqw turs nu pañqawni: Noqw ya puma sūs múnukyaniqe öviy wíwakya? Qae. Pi pumuy múnukyaqw pantaqat ahpiy God qa-Jew-sinmuy ayo öoyhtiva, pumuy unañwtuyvayaniqat öviy'o. ¹²Pi pumuy múnukyaqw sinom put ahpiy káhaktoti; noqw pumuy áñwutiwayaqw qa-Jew-sinom öqawhtota. Noqw kurs pantaniqw hintani, God pumuy ömahtaq'ö? Sinom tis pas pavan qaöwíhinyuñwni.

The Salvation of the Gentiles

¹³Nu umuy qa-Jew-sinmuy umumi penta, pi nu qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwhqe öviy'o. ¹⁴Nihqe okiw as nu nāp hintaqat akw nāp isinomuy unañwmoknaniqe öviy nu qa nātusita iayaway pas pavan mahtaknaniqee, nen nu pētuy ayo óyani. ¹⁵Ispi suyan God hihsavo pumuy ayo yukukañw pu qa-Jew-sinmuy amuñaqw put aw tuptsiwñi'yuñqamuy amumi pöhi. Noqw kurs as pantaniqw ya pumuy ahoy ömahtiwyaniqw hintani? Pay hapi sinom so'pumuy amuñaqw ahoy yesvani. ¹⁶Pi kurs hak hihsak nōvay añqw God aw noaqw pahsat pay hapi sohsoy nōsiwhqa put himuata; pu kurs himutsokit ñaat pas hímuniqw pay hapi nantaqaat piw pas hímuniñwu. ¹⁷Pi Jew-sinom üyiwtaqat olive-tsokit anyuñwa; noqw uma qa-Jew-sinom nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit nantaqayat anyuñqw God üyiwtaqat olive-tsokit nantaqayat ayo túkuhqe pumuy qeniyamuy ep umuy kwihpa; noqw uma nantaqayat amum olive-tsokit nukñwat pālayat tsōnantota. ¹⁸Nihqe öviy uma nantaqayat amuhpenihqe qa pas hihtunihqey anyuñwni. Nikañw kurs uma pan wūwantote' uma tunatyaltotini, qa uma hapi ñayat taytoynaya, pi ñaat umuy taytoyna. ¹⁹Noqw ka uma soon qa pañqawani: God itamuy kwihpaniqe öviy nantaqat ayo tutkita, kitotani. ²⁰Panta. Puma qa tütuptsiwayaqw öviy pam pumuy ayo tutkita; noqw uma pi tuptsiwñi'kahkañw hōni. Öviy uma qa kāwuwantotat tunatyaltotini. ²¹Susmataqpi God nantaqat ayo qa oya. Noqw kurs uma qa tütuptsiwayaqw pan piw pam soon umuy ayo óyani. ²²Meh, kurs uma añ wūwantotani, God pētuy amumi kwakwaha, pu pētuy qa óokwatuwa; pam

tuptsiwnit añqw lasyaqamuy qa òkwatuwa; nìkañw umumiwat kwakwaha, kurs uma tuptsiwni'kahkañw hinwise' put unañwveyaniq'ò; taq uma qa panwise' pay uma soon qa piw ayo tutkitiwyani. ²³Pu òviy piw puma kurs qatuptsiwniy añ pāpu qa hinwise' pay soon piw aw qa kwihpiwyani; pi God pumuy ahoy kwihpaniqey tuwi'ta. ²⁴Pi God nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit añqw umuy túkuhqe it pas üyiwqhāt olive-tsokit aw umuy kwihpa. (Pay as pi sinom qa panwat hintsatskañwu.) Nihqe kurs puma qatuptsiwniy añ pāpu qa hinwisq pam pas pavan pumuy piw nāp olive-tsokit aw ahoy kwihpani.

God's Mercy on All

²⁵Noqw òviy'ò itupkomu, nu umuy it hihta tupkiwtañwuqat navoti'yuñwniqat nāwakna, taq nāp hisat sen uma pas pavan wuwni'yuñqey pan nātsokanayani. Pay Israel-sinom haqami yantaqam unañwpeq qatālawnaaya, hisat qa-Jew-sinmuy amuñaqw sohsoyam namorstiwayaqam pay Jesus aw tōnaltiniqat pahsavoo. ²⁶Noqw pahsat pu Israel-sinom sohsoyam ayo nōñakni, pi pan pey'ta: Ason hak sinmuy ayo Oyaniqa Sion añqw wunuptuni, nen Jacob tímuyatuy qakaptsiunañwayamuy alōñtani. ²⁷Hisat nu pumuy qaantipuyamuy ayo yukuqw pep pu' puma nanaptani pan nu amumi pasiwni'taqata. ²⁸Pi umuy lomatuawit kwusuyaqw God pumuy tuwqamuy pan pohtoylanta; nìkañw pam wu'yamuyatuy namorstaqey tunatyawkañw pumuy tímuyatuy amumi unañway'ta. ²⁹Pi God hakiy hihta maqe' pu sen hakiy wāñwaye' pas qa ahoy alōñtañwu. ³⁰Pay ura uma hisat hin God qa kaptsi'yuñqw pan puma pu' hapi put qa kaptsi'yuñwa; noqw uma put pantaqat ahpiy òkwatuwiwya. ³¹Noqw pay òviy hapi pan piw ima qa kaptsi'yuñqe puma umumum God núokwayat makiwyani. ³²Pi God qakaptsiunañwat aw sinmuy sohsokmuy mātavi, sohsokmuy òkwatuwniqey tunatyawkañwo.

Praise to God

³³Istáthihi God hihta añ suan wuwniat, pu navotiat qa haqami òwihinta! Kurs pi hin put navotiyat wihki'ta, piw tuwiyat mātsi'ta! ³⁴Ispi puyaw hak haqam Tutuyqawhqat wuwniyat mātsi'ta? Hal ya hak put wuwan'ayaata? ³⁵Hal ya hak put mohti hihta maqaqw pam put aw ep ahoytani? ³⁶Pi pam hapi sohsoq hihta yúkuhqe poniniytoyni'ta, pu put akw pas hímuniqhēy namtakni'ta. Nam pam sutsep tayawintiwa. Nam antaa.

Life in God's Service

12 ¹Oviy'ò itupkomu, nu umumi okiwhinqawni: Uma God núokwayat u'ni'kahkañw hom'oyvihkat an soñawnen nāo'ye', umuhtokoy taytaqat God aw noayani. Yan uma put enem sūpwaiwyuñwe', put unañwveyani. Yan hapi uma umuh'unañwpeq put

enem tumalay'yuñwni. ²Piw uma yep qatsit tunatyayat qa añ hinwist puhutunatyay'kahkañw alönöt qatsit himuy'yuñqey pan hinwisni. Nen uma God tunatyaat hímunihqat navoti'yuñwni. Put tunatyaat lolma, súanta, piw pasiwta. ³Pi nu God núokwayat makiwhqe sohsokmuy umumi pañqawni: Pay qa hak pas hímunihqey namiwuwantamantani; nikañw hak hin God añqw öqalat makiwhqey pan nāmi pās wūwamantani. ⁴Pi hakiy tokoat qötöy'kañw, may'kañw, piw kuhkuy'tañwu; noqw qötöat nāp tumalay'ta; pu maat nāp tumalay'ta, pu kuk'at piw nāp tumalay'ta. ⁵Pan hapi itam as kaysiwhkahkañw Christ tokoyat anyuñwa, piw nāvaañwantota. ⁶God hapi núokway ahpiy itamuy nanāp öqalhuyta. Noqw öviy itam nanāp put akw moñwvasyani. Hak God enem yuaataniqey tuwi'te' hin qapëwenaqey pan yuaatani. ⁷Hak sinmuy paañwaniqey tuwi'te' put hintsakmantani; hak sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'te' tütutuqaynamantani. ⁸Pu tüökwahantaniqey tuwi'te' tüökwahantani; pu hihta kuwaiwtaniqa piw su'qawkañw pantsakni; pu nuhtumi moñw'iwtaqa piw tunatyawkañw moñw'iwtani; pu hihta ep hakiy ökwatuwhqa piw hahlaykañw panhtimantani. ⁹Pu uma qa suovaam nānami unañway'yuñwni; uma hihta qalolmat aw qa suhtaq'ewyani; uma lolmat aw hürs tsöpölowyuñwni. ¹⁰Uma nāvāsiani; nānatupkomuy pan nānami unañway'yuñwni; hak ayo sukwat tsokanamantani; nit qa nāp nātsotskanani. ¹¹Qaöönakahkañw hihta hintsatskani; su'qawkahkañw Tutuyqawhqat enem tumalay'yuñwni. ¹²Uma Christ amum kaptsi'tiwyaniqey aw tunatyawkahkañw hahlayyani; kānanvotyaqey añ nakwhani'yuñwni; yūmosa uma nāwakinwisni. ¹³God sinomat hihta haqni'yuñqw pumuy uma añ paañwayamantani. Hak kiy ep sinmuy pās öoymantani. ¹⁴Umuy okiwsahsanyaqamuy uma amuñem lolmat tüviñtotamantani. Uma nuhtumi pās kwakwhat yuaatotamantani, nen amumiq qa hiñqawamantani. ¹⁵Uma hihta ep hahlayhtotiqamuy amumum hahlayhtotimantani; tsaykitaqamuy amumum piw tsaykitamantani. ¹⁶Uma sun'unañwat hinwisni; qa kwivi'nañway'yuñwt añ ókiwyaqamuy amumi unañwtavi'yuñwni. Uma pas pavan wuwni'yuñqey qa pan umuhkwivi'nañway hinyuñwni. ¹⁷Hakiy umuhpewi qalomáhinhtiqw qa aw ahoy nāooyyamantani. Sohsokmuy sinmuy amutpik uma suan hinwisni. ¹⁸Kurs pay hin pasiwtaniqw uma añ hin kuyyuñwe' pan sohsokmuy sinmuy amumum pās yesni. ¹⁹Aw iunañwamu, uma hihta ep qa nāooyyamantani, pay uma God itsivuyat qenitoynayamantani; pi pan pey'ta: Ason nu hapi hakiy enem nāoyni, ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamantani, kita Tutuyqawhq. ²⁰Paniqw öviy kurs uhtuwqa tsönmokiwtaqw um nopnani, pānaqmokiwtaqw um hikwnani; pan pam hamanhtini. Um panhte' soñawnen put qötömi tövut pānalani. ²¹Uma hihta qalolmat akw qa áñwutiwyat, lolmat akw uma qalolmat áñwuy'yuñwmantani.

Duties toward the State Authorities

13 ¹Uma sohsoyam añ momñwituy amumi tūqaykahkañw yesni; taq qa haqam hak òqalat pasiwtaqa qa God añqw put makiwa. Pi sohsoy moñwqeqni God ahpiy pasiwyuñwa. ²Paniqw òviy moñwit aw rohomnumqa God yukiyat aw rohomnumñwu; noqw rohomnumyaqam nankiwakw pantsatska. ³Pi lomahinwisqam añ momñwituy qa mamqasyañwu, qalomáhinwisqam pi pumuy mamqasya. Noqw ya um hinoqw nāt moñw'iwyuñqamuy mamqasni? Um lomahinme' put ahpiy tayawniwni. ⁴Pi pam God añqw uñem lolmat òviy tumal'aya. Nikañw kurs um hihta qaantsake' pay um maqas'iwtani; taq pam qa paysoq tunipi'ta. Taq pam God eñem hakiy qalomáhintsakqat aw nāoyniqey ep wunu. ⁵Paniqw òviy uma soon aw qa tūqayyuñwi, nen uma itsívuyat añqw ayo nónakiwtani, piw umuh'unañwa pasiwyuñwni. ⁶Pi yantaqw òviy uma hihta añ momñwituy amumi siviwisni; pi puma God tumal'aymat it yantaqat yūmosa tumalay'yuñwa. ⁷Paniqw òviy uma añ sohsokmuy hakimuy amumi put òoyyani; hakiy moñwit eñem sívat òmalawhqat aw pammantani; pu pay hihihita añ sívat òmalawhqat aw pammantani; hakiy kaptsiwtaniqat kaptsi'yuñwmantani; pu hakiy tayawniwniqat uma tayawnayamantani.

Duties toward One Another

⁸Uma qa hakiy aw hihta pöiwyuñwni, hal pay nānami unañway'yuñwniqey-saa, pi nuhtumi unañway'taqa hapi God tutavoyat anmañwu. ⁹Pi yanta: Um nōmaqtsit qa sokoplawni, um hakiy qa nīnani, um hihta qa ūuyuni, um hakiy hihta qa atsátoynani, um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani, pu sen pay piw himuwa tutavoniqw pay hapi pam sohsoy it yanwat lavayit ep tañawta, it'a: Um pas nāmi hin unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, it ep'e. ¹⁰Nuhtumi unañway'taqa sinosñway qa yūyuyhnañwu; paniqw òviy nuhtumi unañway'taqa God tutavoyat aw antsani'ta. ¹¹⁻¹²Itam navoti'yuñqw hisat God itamuy ayo oye' itahtokoy alōñtaniqat aw hayiñwiwta. Pay as qa pas itamuhaypniqw itam tūtuptsiwa. Soñawnen pi tōkila haqruhpa pay talhayiñwiti. Noqw òviy itam soon qa havivokalyani, nen qatalpuve hintsatskiwhqat ayo yúkuyani, piw talpuve hintsatskiwhqat God tunipiyat antaqat òmahtotani. ¹³Itam pās unañwat yesni, tälö'nihqat pan'i; haqam hihta qaunáñwtahintsatskiwhqat ep qe'yani, honaqkuyit akw qa hōnaq'iwyuñwni; nuvö'qatsit pu qaunáñwtaqatsit añ qa hinwisni; qa nāñwuy'yuñwni; qa nānami unañwtutuyyani. ¹⁴Itam qa panyuñwt Tutuyqawhqat Jesus Christ qatsíyat tututskanayani, nen itahtunatyay eñem qa hihta hintsatskani, nen itam itahtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

Do Not Judge Your Brother

14 ¹Uma hakiy tuptsiwnit an qa oqalat pās taviyamantani, nikañw hihta tuptsiwniyat ep qa amum nānwuy'yuñwini. ²Pay suhka sohsok hihta tūmoytaniqey tuptsiwni'tañwu; noqw pu suhka qa oqala sikwit qa tūmoytañwu. ³Tūmoytaqa it qa tūmoytaqat aw qa ye'tay'tani; pu i' qa tūmoytaqa it tūmoytaqat aqw qa hiñqawlawni, taq God pay put kwusu. ⁴Ya um haknihqe God tumal'ayayat aqw hiñqawlawu? Ason pi pam God-niqw sen suan hinmañwu, sen qa suan hinmañwu. Noqw nu nātuptsiwni'taqw pam soon qa suan hinmani; pi pam pan hinmaniqat God put enem yūkuniqey aw oqala. ⁵Suhka hihtawat talōnnit pas hihtay'tañwu; pu sukwniqw pay sohsoy suntañwu. Uma nanāp umuhwuwniy an qa wiwsiyani. ⁶Talōnnit kaptsi'taqa Tutuyqawhqat enem put kaptsi'tañwu, pu piw put qa kaptsi'taqa pay Tutuyqawhqat enem put qa kaptsi'tañwu. Sikwit tūmoytaqa Tutuyqawhqat enem put tūmoytañwu, God aw put ep hahlayhtimaqee; pu i' put qa tūmoytaqa piw pay Tutuyqawhqat enem put qa tūmoytañwu, nihqe God aw hahlayhtima. ⁷Pi qa hak sūneñem qatu, piw qa hak sūneñem mōki. ⁸Pi itam yesqe Tutuyqawhqat enem yēse; pu itam soe' Tutuyqawhqat aw yankahkañw so'ni. Noqw öviy nāmahin pi itam yesni, sen so'ni, itam Tutuyqawhqat himumatu. ⁹Pi yantaniqw öviy Christ mōki, pu ahoy tātayi, pam so'pumuy amumi-nikañw pu yesqamuy amumi tutuyqawniqe öviy'o. ¹⁰Noqw ya um hinoqw uhtupkoy aqw hiñqawlawu? Hal ya um hinoqw uhtupkoy qahihtalawu? Pi itam sohsoyam Christ haqam sinmuy hin yukunaniqat atpip hoñvani. ¹¹Pi ura yan pey'ta: Nu hapi suyan qatu, kita Tutuyqawhqa; noqw pan hapi pas suyan sohsoyam inumi tamötshoñvani, noqw sohsoyam God aw nātuhtualyani. ¹²Noqw öviy itam hapi sohsoyam God aw nālavaytani.

Do Not Make Your Brother Fall

¹³Oviy itam pāpu nānamiq hihta an qa hiñqawwani; itam qa panyuñwt yanwat wūwantotani, qa hak tupkoy atpik hihta ep múnukniqat hintsakni, sen hihta ep múnuke' qaanhtiniqata. ¹⁴Pi nu navoti'ta, nu Tutuyqawhqat Jesus anqw pan tuptsiwa; pas qa himu nōsiwhqa nāp nahpe itséhee; nikañw himu hákiyiniqw itséheenen pam put enem itséheeniñwu. ¹⁵Noqw kurs uhtupko uhnōsiwhqay akw unañwmokq pahsat pay kurs um put aw qa unañway'taqat antani; um Christ hakiy enem mokqat uhnōsiwhqay akw qa hovalani. ¹⁶Oviy hapi unñiqw himu lolmanihqat qa hak put qalomáyuaatani. ¹⁷Pi hak sikwit nōsqa, sen ovavalat hikwqa qa pam hapi God tunatyayat an hinma, piw hak put qa nōsqa, sen qa hikwqa qa pam'i; nikañw hak suan hinme' piw kwakwhat unañway'te' put tunatyayat an hinmani. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy hahlayhpit pasiwtani. ¹⁸Pam hapi Christ enem tumalay'me' God unañwveni, pu sinmuy

amumi lomahintani. ¹⁹Noqw öviy itam hin yep pās unañwat yesniqey añ ö'qalyani, pu hihta akw nāwuñwnayaniqeyu. ²⁰Um qa sikwit öviy God tumalayay sakwítani. Pay as pas sohsoy himu nōsiwhqa kwanw'eway'o; nikañw hak hihta tümoytaqey akw hakiy unañwmoknaniqw pam qa súanta. ²¹Pay hak tupkoy tunatyawkañw qa sikwínösat pu sen ovaalat qa hikwe' sen nāp hintsakpiy mēwe' súanhtini. Noqw pep pu' put tupkoat put hintsakpiyat qa akw múnukni, piw qa unañwmokni, piw qa tütsakwiwtani. ²²Kurs um sikwit tümoytaniqey qapēwewne' um God atpip nāla pantani. Ya um sikwit tümoytaniqey nānakwhantoyna? Kurs um put akw qa nāsootsane' um hahlayhpit epni. ²³Pu i' wiwsikañw nōsqa hapi pay qalomáhinhtiñwu, pam qatuptsiwni'kañw panhtiñwuniqué öviy'o; pi hak qatuptsiwni'kañw hihta hintsake' qaanhtiñwu.

Please Others, Not Yourselfes

15 ¹Noqw öviy itam tuptsiwñit añ ö'qalt qaöqáwi'yuñqamuy amumi maqaptsi'yuñwni, qa paysoq-sa nāp itahtunatyay hinhtotini. ²Itam sohsoyam itahsinosñwamuy öqawhtotaniqat öviy tunatyawyuñwni. ³Pi Christ pas nāp tunatyay hinhtiniqey qa pan tunatyawta, pi ura yan pey'ta: Umumiq hiñqaqwaqamuy lavayiam inuhpe yēvaya. (Ura Christ Nay aw yan lavayhti.) ⁴Pi hisat himu pēniwhqa itamuñem pēniwa, itam put ahpiy hihta tutuqayyaniqat öviy'o; noqw itam tutuvenit ahpiy öqalantiwye' hürs hoñvani, nen God aw yanyuñwni. ⁵Nam God hakiy hihta añ kuyvanañwukañw pu hakiy öqalañwuqa umuy sun unañwtoynani, Jesus Christ hin tunatyay'taqat pan'i. ⁶Noqw uma sunwuñnit, pu sunlavayit akw God, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Nayay tayawnayani.

The Gospel to the Gentiles

⁷Piw uma pās nāooyyani, Christ itamuy pās óyahqat pan'i, God pas hímuniñqat öviy'o. ⁸Noqw nu umumi pañqawni: Jesus Christ Jew-sinmuy amumi lavay'aya, God pas qa atsátaqat mahtaknaniqee, pu itahwu'yamuy amumi hin pasiwhtaqat aw añ antsantaniqee. ⁹Noqw ima qa-Jew-sinom God núokwayat ep put pas hihtatotani, pi ura yan pey'ta: Yaniqw öviy nu qa-Jew-sinmuy amumi uñ pañqawni; nu uhnatñwaniy aw tawlawni, yan'i. ¹⁰Pu piw pam pañqawu: Uma qa-Jew-sinom put sinomuyatuy amumum hahlayyani. ¹¹Pu piw yanwata: Uma Tutuyqawhqat tayawnayani, sohsoyam qa-Jew-sínomu; uma put aw hahlayyani, sinom sohsoyamu. ¹²Pu piw Esaias yan lavayhti: Pay nāt Jesset ahpiy aniwhitiqa wunuptuni; nen pam qa-Jew-sinmuy amumi moñw'iwatani; noqw qa-Jew-sinom put aw yanyuñwni. ¹³Nam God hakiy unañwvastoynañwuqa umuy hinhaqam hahlaytoyne' umuy kwakwhat unañwtoynani, umuy put aw tütuptsiwaq'ö. Nam pam umuy pās unañwvahsit huytani, Qahováriwtaqat Hiksit ahpiy'o.

Paul's Reason for Writing So Boldly

¹⁴Itupkomu, pas nu umuy qapēvewnaqw uma lolmat pas pasiwyuñwa, pu itahtuptionsiwniy sohsok tuwi'yuñwa, pu uma nāō'qawnayaniqey pasiwyuñwa. ¹⁵Nikañwo itupkomu, nu hihin qatuhtuskañw umumi penta, umuy ahoy hihihita u'nananıqey tunatyawkañwo. ¹⁶God nuy ōkwatuwhqe nuy qa-Jew-sinmuy Jesus Christ āawnaniqat ayata, nu God añqw lomatuawit yuaataniqat ōviy'ō. Okiw as nu qa-Jew-sinmuy put aw noaqw Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy put aw sūpwataqw God put pantaqat ep hahlayni. ¹⁷Noqw ōviy nu Jesus Christ amum God enem hihta tumaltaqey ep tsúyakiwtani. ¹⁸Nen Christ inuhpiy hihta hintsakqat-sa yuaatani; pam inuhpiy qa-Jew-sinmuy put aw tuqayvastotaniqat tumaltaq'ō. Pam lavayiy akw tumalta, pu hintsakpiy akw'a, ¹⁹Pu kātutmalat hihta tuawi'yuñqat akw'a, God Hikwsiyat ōqalayay ahpiy'ō. Noqw ōviy nu Jerusalem-kitsókit añqw Illyricum-tutskwat aqw pahsavo lomatuawit Christ tuawi'taqat sohsok yuaayku. ²⁰Pu nu yan tunatyawta: Nu haqam Christ pay yuaatiwhqat qa pep lomatuawit yuaataniqeyu, taq ka nu pay hakiy kiyayhniyat ahpiy tukwtani. ²¹Pay pi ura yan pey'ta: Hakimuy amumi qa āawnayaqw puma put nanaptani; pu put qa hisat nanaptaqam māmatsyani.

Paul's Plan to Visit Rome

²²Yantaqw ōviy nu as piép umumiqniqey unañwtikañw itumalay akw sóontsaniwñwu. ²³Noqw nu yepeq kurs pāpu haqaminiqey, pu nu as wūhaq yahsañwuy añ umumiqniqey tunatyawtaqe ²⁴Oviy ason nu hisat Spain aqwnen umumiqni; pay hisnen nu aqwnikañw umumi as yórikniqey wūwanta; nen nu umumum hihsavo hahlayhq, pu nu pañsoqniqw, uma nuy paañwayani. ²⁵Nikañw nu nāt pay pu' Jerusalem aqw hoyta, God sinomuyatuy hihta haqni'yuñqat amuñem yawmaniqey ōviy'ō. ²⁶Pi ima Macedoniat pu Achaiat ep tuptionsiwni'yuñqam hihta o'yanıqey ep hahlaykahkañw kuwahtoti, Jerusalem epeq God sinomuyatuy amuñaqw añ okiwhinyuñqamuy amuñemi. ²⁷Puma hahlayhtoti, amumi yoniwyuñqee, pi God Jew-sinmuy amuhpiy qa-Jew-sinmuy lomatuawit āawnaqe pumuy ayo oya, soñawnen pumuy kuwahtıput huyta; noqw ōviy qa-Jew-sinom soon it qatsit ep hihta himuy'yuñqey akw qa pumuy amumi unañwtapyani. ²⁸Noqw ōviy ason nu yan it iayaway an hinhte' hihta oyiwhqat pumuy amumi noe' pep pu' nu umuhpa hinmakañw Spain aqwni. ²⁹Noqw it nu navoti'ta: Pas nu umumiq pite' umuy Christ āawnaqw pam inuhpiy umuy pas pavan ōqaltoynani. ³⁰Aw iunañwamu itupkomu, uma Jesus Christ aw tūtuptionsiwhqe nānami unañway'yuñwa, pan Hikwsit ahpiy tutuqayyaqee. Noqw ōviy nu umumi okiw pañqawni: Uma qa nātusi'kahkañw inuñem God aw tūvıntotani. ³¹Noqw nu Judeat ep qatuptionsiwni'yuñqamuy

amuñaqw ayo taviwniqat uma inumum nāwakintotani, pu nu Jerusalem epeq sinmuy amuñem hihta hinmaqat God sinomat pas pay okiw ömahototani. ³²Noqw God pan tunatyawtaqw nu hahlaykañw umumiq pituni, nen umumum suyan unañwtini. ³³Taay, nam hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa God sohsokmuy umumum yantaa. Nam antani.

Personal Greetings

16 ¹I' hapi Phebe, itahsiwa, Cencreat ep Jesus aw tōnawtaqamuy ayaamu, aw itahlomanavoti. ²Noqw öviy God sinomuyatuy hin hinyuñnwuniqw uma pan put pās taviyani; nen uma aw unañwtavi'yūñwni, sen hakton ókiwa. Ura pam kaysiwħqamuy a'nö paañwa, pu nuy piwu. ³Uma Priscilla pu Aquila, Christ Jesus ep inumi unañwtavi'taqamuy öqalayani. ⁴Taq puma iqatsiy ayo táviniqe öviy pēp möki, noqw nu put ep pumuy amumi hahlayhti, piw qa nu'-saa, pas sohsoyam qa-Jew-sinmuy amuhpa Jesus aw tōnawtaqam piwu. ⁵Pu uma piw pumuy kiyamuy ep tsotsvalyaqamuy öqalayani. Uma aw iunañway Epenetus öqalayani, Achaiat ep Christ aw mohti tuptsiwħqata. ⁶Uma itamuy maqsontaqat Maryt öqalayani. ⁷Pu uma inuñaqwvituy Andronicus, pu Juniat pumuy öqalayani. Ura puma inumum sivilawħqamu; puma inupyeve Christ kwusut ayaiwyuñqamuy amuhpiy pavan mātaqniħqa amumi navotiwta. ⁸Uma Tutuyqawħqat ep aw iunañway Amphias öqalayani. ⁹Uma Christ ep itahtumalsuñway Urbanet öqalayani, pu aw iunañway Stachys piwu. ¹⁰Uma Apelles öqalayani. Pam pas antsa Christ aw tuptsiwñ'ta. Pu uma Aristobolus ep kivituy öqalayani. ¹¹Uma inuñaqwviy Herodian öqalayani, pu sohsokmuy Narcissus ep kivituy amuñaqw Tutuyqawħqat aw tuptsiwñ'yūñqamuy piwu. ¹²Pu uma Tutuyqawħqat eñem tumalay'taqamuy Tryphenat-nikañw pu Tryphosat pumuy öqalayani. Pu uma aw iunañway Persis, Tutuyqawħqat eñem a'nö tumaltaqat öqalayani. ¹³Uma Tutuyqawħqat ep namorstiwħqat Rufus öqalayani, pu yúyata; pam inuy an nuy pās tavi'ta. ¹⁴Pu uma Asyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, pu Hermes, pumuy öqalayani, pu tuptsiwñ'yūñqamuy pumuy amumum yesqamuyu. ¹⁵Uma Philologus, pu Juliāt, Nereus, pu siwayat, pu Olympus-nikañw pu sohsokmuy tuptsiwñ'yūñqamuy pumuy amumum yesqamuy öqalayani. ¹⁶Uma nānatupkomniħqey pan na'qalantotani. Hāhaqe' Christ aw tōnawtaqam umuy öqalaya.

Final Instructions

¹⁷Noqw nu umumi pañqawni, itupkomu: Uma tunatyaltotini; taq hakim alōñöt tutuqayħpit uma qa tuwi'yūñqat umuhpa tutuqaynayani. Puma umuy tsikaye' umuy lasnayani. Noqw öviy uma qa nāunay'yūñwni; uma pumuy qa amu'puñalyani. ¹⁸Taq pantsatskaqam Jesus Christ qa eñem tumalay'yūñwa, soq nāp tuñlayiy éñem-saa. Puma kwanwálvayiy

pu nukwáñwlvavayiy akw añ ūnatuy ūnatoyñi'wisa. ¹⁹Sinom sohsoyam umuy nanaptaqw yaw uma God lavayiyat añ hinwisa, noqw ōviy nu umumum put ep hahlayi. Nu umuy hihta lolmat añ qaöwíhinyuñwñiqat umuñem nāwakna, nikañw pay uma qalolmat qa eñem hintsatskaniqata. ²⁰Noqw God hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa soon pas hisat umuhpiy Satan añwutani. Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat umumum yantani. Nam antani. ²¹Itumalsuñwa Timotheus-niqw, pu Lucius-niqw, pu Jason-niqw, pu Sosipater inuñaqwvi puma umuy öqalaya. ²²Pu nu Tertius it pēnaqa Tutuyqawhqat añ umuy öqala. ²³Gaius umuy öqala; pam hapi nuy-nikañw pu sohsokmuy Jesus aw tōnawtaqamuy kiy ep oyi'ta. Pu kitsókit sīvayat aw tunatyawtaqa Erastus umuy öqala, pu itahtupko Quartus piwu. ²⁴Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat sohsokmuy umumum yantani.

Concluding Prayer of Praise

²⁵Nam God tayawintiwñi. Pam hapi umuy hurs hoñnaniqey aw öqalay'ta, nu nuhtumi Jesus Christ hin lomayuaataqat pan'i. God tūwaqatsit yúkuhqey añqawq it lavayit tupka. ²⁶Noqw sopkawtaqam sinom tuptsiwñit añ hinwisniqat öviy God sutsep qátuhqa yan tutaptaqe lavay'aymuy pēniyamuy ahpiy put pantaqat tunvotna. ²⁷Noqw nam nāla suyan unañwtañwñi'taqa God yūmosa tayawintiwñi, Jesus Christ añ'a. Nam antaa.